

Zajatci z polské armády se považovali v mnohatisícovém lidském mraveništi za *staré mazáky*. Гэта робіцца перакладчыкам наўмысна, дзеля захавання агульнай ідыяматычнасці тэксту.

Такім чынам, пасля аналізу прыведзенага матэрыялу можна зрабіць наступную выснову. Пераклад ФА залежыць ад “шырыні” прэцэдэнтнага феномена, што ляжыць у яе аснове. Калі ФА з’яўляецца ўніверсальна-прэцэдэнтным выказваннем, то ў перакладзе яна перадаецца абсалютным эквівалентам. Калі ў аснове фразеалагізма (ці аднаго з яго значэнняў) ляжыць соцыумна-прэцэдэнтны феномен, то адпаведнікам яму будзе частковы эквівалент. У тым жа выпадку, калі мы маем справу з нацыянальна-прэцэдэнтным феноменам, пераклад будзе найбольш “аддаленым” і робіцца ён пры дапамозе ці аналагаў, ці нефразеалагічных сродкаў.

Літаратура

1. Влахов С., Флорин С., Непереводимое в переводе. М., 1986. – 415с.
2. Красных В.В., Этнопсихолінгвістыка і лінгвокультуролагія: курс лекцый. – М.: ИТДК «Гнозис», 2002. – 284с.
3. Мокиенко В.М., Славянская фразеология. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1989. – 287с.

К.А. Маласай

ПРЫСЛОЎЕ Ў ПАЭЗІІ Р. БАРАДУЛІНА (НА МАТЭРЫЯЛЕ ЗБОРНІКА “ЕВАНГЕЛЛЕ АД МАМЫ”)

Звычайна пры аналізе моўных сродкаў пісьменніка ўвага звяртаецца найперш на назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы, якія валодаюць багатымі выяўленчымі магчымасцямі ў мастацкім тэксце і значна пераважаюць у колькасным плане. Але адметнасць аўтарскаму моўнаму стылю могуць надаваць і іншыя часціны мовы, напрыклад, прыслоўі.

Стылістычныя функцыі прыслоўяў залежаць ад іх прыналежнасці да таго ці іншага лексіка-граматычнага разрада. Вобразна-выяўленчымі магчымасцямі ў найбольшай ступені надзелены азначальныя прыслоўі, у першую чаргу якасныя, якія значна пераважаюць у колькасным плане, часта набываючы ў мастацкім тэксце экспрэсіўную афарбоўку. У процівагу азначальным роля акалічнасных прыслоўяў не эстэтычная, а інфармацыйная. Яны могуць набываць адметную экспрэсію толькі ў пэўным кантэксце. Прамежкавае становішча ў гэтым плане займаюць якасна-акалічнасныя прыслоўі, якія спалучаюць у сабе рысы двух папярэдніх разрадаў і іх функцыянальныя асаблівасці. стылістычная роля прыслоўяў у мове мастацкай літаратуры, на думку Голуб І. Б., у тым, што яны “ўдзельнічаюць у прадметна-вобразнай канкрэтызацыі апісанняў у спалучэнні з іншымі часцінамі мовы і пры гэтым не з’яўляюцца галоўным выяўленчым сродкам, а толькі дапаўняюць вобразна-моўную палітру пісьменніка” [4, с. 336].

Такім чынам, спецыфіка функцыянавання прыслоўяў, іх роля, значэнне і месца ў выказванні найбольш выразна выяўляюцца ў мастацкім кантэксце,

асабліва калі твор належыць пісьменніку з адметным аўтарскім стылем, які выражаецца і ў спецыфічным выкарыстанні гэтай часціны мовы. Якраз такім творцам з'яўляецца Рыгор Барадулін, паэзія якога спалучае ў сабе традыцыі класічнай і рысы новай мадэрнісцкай літаратуры з яе своеасаблівым мастацкім светабачаннем, эксперыментамі ў паэтыцы, наватарствам у галіне жанраў і мовы, з яе ўскладненай метафарызацыяй вобразнай сістэмы. Асабліва цікавым у гэтым аспекце падаецца зборнік “Евангелле ад мамы”, у якім пры асэнсаванні біблейскіх матываў дамінуюць глыбокая філасафічнасць, спавядальная танальнасць, матывы смутку і адчування “вечара жыцця”, сімволіка Страшнага Суда і ўкрыжавання.

Значнае месца ў сістэме моўных сродкаў зборніка займаюць прыслоўі розных разрадаў. Найбольшай адметнасцю у мастацкім плане валодаюць якасныя прыслоўі, спецыфічнай асаблівасцю значэння якіх, на думку Э. Р. Ласан, з'яўляецца “аднесенасць прыметы да цэлай сітуацыі” [5, с. 5]. Якасныя прыслоўі ў адпаведнасці з іх семантычнымі асаблівасцямі мэтазгодна падзяліць на тры групы. Да першай групы варта аднесці прыслоўі, якія праз дзеянне якасна характарызуюць суб'ект. Яны ўтвараюцца ад прыметнікаў са значэннем розных рысаў характару, уласцівасцей псіхікі, устойлівых прымет прадметаў і інш., напрыклад: “*Сваю не данёшы, / Паклажай чужой / Дагодліва горбім плечы*”* [с. 59]; “*І просіць знямогла магіла / Абкласці яе дзернавінай...*” [с. 418]; “*Без дому свайго бяскрыла блукае паломнік, / А ў выраі смутку вядзе ўжо самота рэй*” [с. 33] і інш. Такіх прыслоўяў у тэкстах Р. Барадуліна пераважная большасць. Яны найчасцей набываюць вобразна-метафарычнае значэнне, удзельнічаюць у прыёме ўвасаблення (персаніфікацыі), паколькі па функцыі набліжаюцца да якасных прыметнікаў, для якіх характэрнай з'яўляецца роля эпітэтаў у паэтычным тэксце.

Другую групу складаюць прыслоўі, што абазначаюць якасць дзеяння без лагічнага пераходу яе на ўтваральніка гэтага дзеяння. Такая семантыка вызначаецца па кантэксце, напрыклад: “*Старасць — Пераборлівая скнара — / Ведае свой талент дасканала*” [с. 318]; “*Ціха прывыкаеш да красы, / Як сняданак посны да закрасы*” [с. 241]; “*І ў ляхах успамінаў змрочных / Цёпла выюць ваўкі ў Піліпаўку*” [с. 92] і інш.

У трэцюю групу вылучаюцца аказіянальныя якасныя прыслоўі, утвораныя ад складаных прыметнікаў, некаторыя з якіх таксама варта кваліфікаваць як аўтарскія наватворы, напрыклад: “*Яшчэ бялелі стрэхі беластога*” [с. 124] (ад прыметніка *беластогі*); “*Завершыць труна прастакута / Крывыя дарогі жыцця*” [с. 35] (ад прыметніка *прастакуты*); “*Луг пазнання, багаццем дужы, / Багавейна цвіў і цвіце*” [с. 10] (ад прыметніка *багавейны*). Некаторыя аказіяналізмы паходзяць ад прыметнікаў, якія не могуць служыць словаўтваральнай базай для прыслоўяў на -а-, напрыклад: “*Шапка-*

* Тут і далей Р. Барадулін цытуецца па выданні Барадулін Р. Евангелле ад мамы. — Мінск: Маст. літ., 1995. — 462 с.

вушанка/ **Вусата** хрумстала канюшыну” [с. 183]; “**Ные прамнева** свечка” [с. 93]; “...**І пакуль сюжы не зараўлі, / Сонны дождж марасіста** датушвае / **Галавешкі варон на раллі**” [с. 192] і інш. Усе падобныя лексемы стылістычна афарбаваныя, маюць метафарычнае, асацыятыўна-вобразнае значэнне.

З азначальных, акрамя якасных, у Р. Барадуліна сустракаюцца колькасныя прыслоўі. Іх колькаснае значэнне часам можа спалучацца з дадатковым семантычным адценнем інтэнсіўнасці дзеяння або яго мяжы: “...**Век твой пазычаны ледзьве** лініць” [с. 323]; “**Чакае прыпарамак гаваркі, / Удосыць** нахлябаўшыся вады, / **Калі паром уперыць пад бакі, / Каб зарыпець ад тупаткой хады**” [с. 139]. Значэнне ступені ажыццяўлення дзеяння, ступені праяўлення якасці маюць прыслоўі *глыбока, дабяла, датла, зрэшты, не дужа, неабдымна, трохі* і інш., напрыклад: “**Гэта ў ёсць з няма вядзе дарога, / Па якой знікаем зрэшты ўсе**” [с. 14]; “**Туга неабдымна сытая / З закутка глядзіць на яе**” [с. 339].

Групу акалічнасных складаюць прыслоўі месца, часу, прычыны і мэты. Яны, як адзначае П. П. Шуба, “абазначаюць прымету, знешнюю ў адносінах да азначаемага дзеяння ці прыметы...характарызуюць адносна розных акалічнасцей, розных абставін, пры якіх адбываецца дзеянне або працякае працэс ці рэалізуецца прымета” [9, с. 248]. Гэты разрад пададзены ў Р. Барадуліна пераважна прыслоўямі месца і часу. Першыя маюць лакальнае значэнне з рознымі семантычнымі ўдакладненнямі. Яны могуць проста ўказваць на месца, дзе адбываецца дзеянне або працякае працэс (адказваюць на пытанне *дзе?*): “**Мы дома, / Як у чужой труне**” [с. 59]; “**Паперадзе / Мой цень бязгучна йдзе, / Напамінаючы / Пра царства ценяў...**” [с. 229] і інш. А таксама могуць мець значэнне напamкy дзеяння (пытанні *куды? адкуль?*): “**Пакіпець у бядзе, астыць у вадзе / І з чужымі прыбіцца дадому**” [с.38]; “**Мне мамін голас плыве далёку / Хмурынай сэрцу, слязінай воку...**” [с. 93]; “**Дык адкіньма ўбок справы цемры, / Апанемся ў зброю святла**” [с. 35] і інш.

Акалічнасныя прыслоўі часу ўказваюць на час, калі адбываецца дзеянне (пытанне *калі?*). Час можа быць канкрэтна вызначаным (*апоўдні, вясною, заўтра*) або няпэўным, неўдакладненым (*аднойчы, даўно, пазней*). Некаторыя прыслоўі часу ўказваюць на тое, як доўга працягваецца дзеянне (пытанне *як доўга?*): “**Гэта мусіць доўжыцца гадамі, / Успамінам грэць у халады**” [с. 193]; могуць мець значэнне пачатковай і канчатковай часавай мяжы дзеяння (пытанні *з якога часу? да якога часу?*): “**І даецца нам назусім / Таямніца вечара й рання**” [с. 30]; “**Не абразь іх і не знявеч, / Кожны быў спаконвеч / Самавукам**” [с. 141] і інш. Трэба адзначыць, што прыслоўі часу ў Р. Барадуліна сустракаюцца ў два разы часцей, чым прыслоўі месца, нягледзячы на тое, што ў мове назіраецца адваротная тэндэнцыя. На думку П. П. Шубы, прыслоўяў часу ў мове менш, паколькі “катэгорыя часу ў нашай свядомасці ўзнікла і развілася як другасная: многія часавыя паняцці мы ўяўляем як вытворныя ад паняццяў прасторавых, а працягласць у часе – як аналаг працягласці ў прасторы” [9, с. 249].

У групу якасна-акалічнасных уваходзяць прыслоўі спосабу дзеяння, параўнання і сукупнасці (сумеснасці). Прыслоўі спосабу дзеяння якасна характарызуюць дзеянне з указаннем на шлях, спосаб ці прыём яго ўтварэння і адказваюць на пытанні *як? якім чынам? якім спосабам?* Гэта падгрупа шырока пададзена ў Р. Барадуліна, у тым ліку і аказіянальнымі лексэмамі, напрыклад: “*А я наўспыш, / Як пыж, / Са стрэльбы нецярпення / Лячу - / Абы ў Парыж!*” [с. 256]; “*Наводліў б’е струмень, / Пачаўшы скокі...*” [с. 384]. Некаторыя з прыслоўяў спосабу дзеяння ўдзельнічаюць у прыёме персаніфікацыі (“*...І на заснежаную араллю / Вадзіў басанож надзею*” [с. 43]); утвараюць аксюмаран (“*Гавораць моўчкі позіркі, хада*” [с. 286]). Прыслоўі спосабу дзеяння ўтвараюць значны пласт лексікі, якая ўваходзіць у сістэму вобразна-выяўленчых сродкаў паэтычнага зборніка і па функцыі набліжаецца да якасных прыслоўяў.

Нязначнай колькасцю адзінак у зборніку Р. Барадуліна пададзены прыслоўі параўнання, якія маюць значэнне якаснай параўнальнай характарыстыкі дзеяння. Гэта такія словы, як *дыбам, па-блазенску, па-буслінаму, па-старэчы, па-скупечы, па-сірочы, па-ўшацку, па-чалавечы* і іншыя, утвораныя ад прыметнікаў або назоўнікаў, што абазначаюць асоб ці жывых істот, з якімі праводзіцца параўнанне: “*...Шыба дзынкнула па-сірочы*” [с. 396]; “*...І па-старэчы бёрнам ломіць косці*” [с. 106]. Параўнальнае значэнне ў кантэксце набылі аказіянальныя прыслоўі *белааблока* і *чарнахмара* (“*Весялосць спее белааблока...*” (як белыя аблокі); “*Чарнахмара збіраецца скруха*” (як чорныя хмары) [с. 9]).

Прыслоўі сукупнасці (сумеснасці) якасна характарызуюць дзеянне з указаннем на сумеснасць яго ажыццяўлення. У зборніку гэты разрад пададзены лексэмамі *дружна* і *разам* (“*Хачу, каб не шапталі, не крычалі, / Каб дружна дні мае не ўкарачалі*” [с. 302]; “*...Каб там з табой, / З адной табою, / Быць у магчымай старане, / Дзе можна прачынацца разам...*” [с. 227]).

Зборнік “Евангелле ад мамы” ілюструе моўную заканамернасць адносна колькаснага размеркавання прыслоўяў па разрадах. Якасныя прыслоўі – самая шматлікая і самая прадуктыўная група, з акалічнасных пераважаюць прыслоўі месца і часу. Якасна-акалічныя разрад у зборніку пададзены пераважна прыслоўямі спосабу дзеяння, што абумоўлена іх семантычнай і функцыянальнай блізкасцю да якасных прыслоўяў.

Такім чынам, семантыка-стылістычныя функцыі прыслоўяў у паэтычным тэксце абумоўлены іх прыналежнасцю да пэўных лексіка-граматычных разрадаў. Ад семантычных асаблівасцей залежыць выяўленчая функцыя вылучаных адзінак, іх здольнасць да марфалагічнай транспазіцыі, г. зн. іх магчымасць набываць дадатковыя сэнсавыя і эмацыянальна-вобразныя адценні значэнняў. Так, колькасная перавага якасных прыслоўяў у зборніку тлумачыцца багаццем іх выяўленчых магчымасцей у мастацкім тэксце: па ролі ў ім яны набліжаюцца да эпітэтаў, даючы вобразнае азначэнне дзеянню або стану. Семантыка-стылістычныя асаблівасці прыслоўяў у паэтычным выказванні ў

значнай ступені залежаць ад іх суаднесенасці з часцінамі мовы, якія сталі для іх словаўтваральнай базай і з якімі яны не губляюць функцыянальнай сувязі.

Літаратура

1. Астафьева, Н. И. Современный русский язык. Наречие. Категория состояния / Н. И. Астафьева, Т. Г. Козырева. – Минск: Вышэйш. шк., 1981. – 78 с.
2. Астраух, А. Э. Рыгор Барадулін і сучасная беларуская лірыка / А. Э. Астраух. – Гродна: ГрДУ, 2001. – 120 с.
3. Барадулін, Р. Евангелле ад мамы / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1995. – 462 с.
4. Голуб, И. Б. Стилистика русского языка / И. Б. Голуб. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 448 с.
5. Лассан, Э. Р. Семантические функции наречий в структуре предложения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Э. Р. Лассан; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 1980. – 23 с.
6. Шуба, П. П. Прыслоўе ў беларускай мове: марфалагічны нарыс / П. П. Шуба. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1962. – 195 с.
7. Шуба, П. П. Сучасная беларуская мова: марфаналогія, марфалогія / П. П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

В.А. Рыбак

ЗАПАЗЫЧАННІ Ў СКЛАДЗЕ БЕЛАРУСКАЙ ЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ГАЗЕТЫ «ЗВЯЗДА»)

Перыядычны друк, дзякуючы сваёй даступнасці, з'яўляецца адным з асноўных сродкаў інфармавання вялікай па колькасці аўдыторыі. І таму невыпадкава, што пранікненне са старонак перыядычных выданняў эканамічных тэрмінаў ў жыццё мільёнаў людзей прыводзіць да шырокага распаўсюджання гэтых тэрмінаў, да ўключэння ў маўленне не толькі тых, хто прафесійна заняты ў сферы эканомікі, а і звязаны з ёй апасродкавана.

На сучасным этапе ў тэрміналагічным полі мовы эканомікі адбываюцца розныя працэсы, з якіх самым інтэнсіўным з'яўляецца працэс запазычвання.

Прыток тэрмінаадзінак іншамовнага паходжання ў эканамічную тэрмінасістэму абумоўлены характарам развіцця сучаснай беларускай эканомікі, значны ўплыў на якую аказваюць развіцця краіны Захаду, і моўны вакуум, што звязаны з адсутнасцю ў беларускай мове спецыяльных найменняў для абазначэння адпаведных паняццяў і рэалій новай эканамічнай рэчаіснасці.

